

Традиции и перспективи за развитие на дистанционно обучение в Университета за национално и световно стопанство

проф. д-р Веселка Павлова

*зам.-ректор на УНСС по обучението в ОКС
„магистър“ и дистанционно обучение*

Резюме: Хората свързват обучението с просперитета. Този просперитет им е още по-нужен при динамична среда. В търсенето на просперитета се появяват и различни форми на обучение, които са предназначени за удовлетворяване на различни образователните потребности. При това винаги в единия край на системата стои потребителят (студент), а в другия – продавачът (Висше училище). Важното е кой и как може да застане между тях, за да повиши ефективността на образователния процес. Новите форми на обучение идват на пазара под натиска на потребителите. Една от основните им цели е да се реструктурира пространството и времето на обучение. Воден от тези идеи Университетът за национално и световно бе първият държавен университет, който въведе съвременната дистанционна форма на обучение. В настоящата статия се акцентира върху предимствата на смесеното обучение като равновесна точка между традиционното и електронното обучение.

Ключови думи: Висше образование, електронно обучение, смесено обучение.

JEL: I21.

1. Възникване

Центърът за дистанционно обучение бе създаден към Института за следдипломна квалификация (ИСК) през м. декември 1996 година. Началото бе трудно поради няколко причини:

- Липса на опит и традиции в нашата страна;
- Липса на финансови средства;
- Трудно стартиране на програми;
- Недостатъчна убеденост в качеството на тази форма на обучение.

2. Основните въпросителни

Стартът винаги е труден. Мениджърите на образователния процес трябва да си отговорят на множество въпроси. От ефективното решаване на проблемите

зависи до голяма степен бъдещият успех. В началото основните въпроси бяха следните:

- Коя ще бъде първата специалност, по която ще започне обучението в дистанционна форма?
- В каква образователно-квалификационна степен да се осъществява дистанционното обучение?
- Разполага ли УНСС с достатъчно подготвени кадри – преподаватели, администратори?
- Ще съумеем ли да привлечем студенти, които да ни повярват и да се запишат за обучение?

3. Първите резултати не закъсняха

В процеса на задоволяване на специфичните потребности управлението на образователния процес е особено чувствително към качеството. Много важно за нас в началото бе да се съобразим с пазарната конюнктура и да се възползваме от позицията си на първи. Поради това и **първите резултати се превърнаха в стимул за бъдещо интензивно развитие**. То се изрази главно в:

- Спечелване на проект за финансиране на написването на учебници за дистанционно обучение по програма ФАР през м. февруари 1997 г. – 7 учебника, издадени от Националния център за дистанционно обучение;
- Специалност **„Международни икономически отношения“** магистърска степен на обучение бе първата, в която стартира дистанционното обучение в УНСС;
- Приети бяха **първите студенти – 24 души икономисти;**

• **Международният одит на проекта потвърди постигнатите много добри резултати в ИСК при УНСС;**

• Разширяване на проекта – ИСК спечели финансиране за разработването на нови 5 учебника за дистанционно обучение;

• През 1998 г. започна обучението в ОКС **„магистър“ по специалността „Международни икономически отношения“ и за неикономисти;**

• Формират се приходи, достатъчни за издаването на учебници и за цялостното обслужване на учебния процес;

• През 1999 г. в резултат на спечелен проект по програмата „Темпус“ започва ресурсното обезпечаване на нова магистърска програма по „Публични финанси“;

• **Броят на студентите нараства непрекъснато;**

• **Провеждат се по два приема ежегодно;**

• През 2000 г. Центърът за дистанционно обучение печели допълнително финансиране за разработване на учебни материали по проект ФАР за специалност „Публична администрация“;

• Следва период на **разширяване на палитрата на специалностите – създават се „Счетоводство и контрол“, „Здравен мениджмънт“, „Маркетинг“, „Бизнес администрация“, „Управление на човешките ресурси“, „Икономика на отбраната и сигурността“, „Застраховане“;**

• Обогатяват се информационните ресурси. **Използва се базираната в Интернет платформа за дистанционно обучение – Oracle;**

• Дистанционната форма на обучение се прилага **все по-широко и при следдипломните квалификации и специализации;**

• Постига се **изпълнение на четирите нива на ресурсна обезпеченост**, изискувани от Наредбата за държавни изиск-

вания за дистанционно обучение във висшите училища;

- През м. май 2005 г. Центърът за дистанционно обучение се премества териториално в сградата на УНСС;

- През м. октомври 2008 г. – в присъствието на Президента на Република България г-н Георги Първанов, в регионалния център за дистанционно обучение в гр. Хасково бе открита учебната година, в която **УНСС за пръв път от всички държавни висши училища въведе дистанционната форма на обучение и за студенти от ОКС „бакалавър“**;

- Текущо се обогатяват и актуализират учебниците и учебните материали за дистанционно обучение по всички специалности.

4. Смесеното обучение (Blended Learning), като равновесна точка между традиционното и електронното обучение

4.1. Основни предимства и ограничения на електронното обучение

От началото на настоящия век всички обучаващи организации, в т.ч. и много университети, буквално се втурнаха към електронното обучение. Фактически то израсна в света на информационните технологии, където хората са свикнали да прекарват часове пред компютрите. За него се заговори, че ще измести изцяло традиционното присъствено обучение. При базираното в Интернет обучение це-

Таблица 1. Предимства и недостатъци на електронното обучение

Предимства	Недостатъци
Гъвкавост, достъпност, удобство.	Ограничения от скоростта на връзката
Многоплатформеност на технологията – без да се изисква допълнителен софтуер.	Компютрите не могат да заместят пълноценно общуването между хората.
Пести време и средства при обучението, като в някои случаи намалява финансовите разходи до 50 % в сравнение с традиционното.	Изисква повече време и средства на етапа на разработването.
Евтино се разпространява до локални центрове в същата и в други държави.	Програмите с включване на Интернет обикновено не позволяват конкретизиране към индивидуалните интереси.
Съдържанието се преработва лесно чрез промени върху сървъра, които автоматично стават достъпни за всички обучаеми навсякъде.	Не всяка дисциплина може да се изучава само чрез компютър – липсват общуване между хората, емоции и др.
Достъп до много голяма по обем и съдържание информация.	Липсва изява на личната активност на обучаемите, както и взаимодействие между участниците в учебния процес.
Обучаемите могат да търсят думи, текстове, фрази.	Информацията обикновено е предоставена на отделни части, които могат да се видят в даден момент. Така обучаемите могат да схванат целта на всеки отделен фрагмент спрямо общата идея на курса.
Оценката на знанията/изпитите става много бързо.	Не винаги отразява реалните знания и не е сигурно кой точно бива изпитван.

лият учебен процес е автоматизиран чрез материали, които са генерирани и разпространявани по електронен път. Обучителните портали могат да се използват у дома или на работното място и дават възможност за включване на множество ресурси. През целия период обучаваният не се среща физически с никаква конкретна личност. Той само се ръководи от електронни връзки или от подпомагащ онлайн лекционен наставник. Електронните учебници предоставят множество способи за визуализиране. Те естествено са над биологичните възможности на обикновения преподавател и разполагат с много повече „памет“ от него.

Сред основните предимства на електронното обучение винаги се изтъква и голямата му възможност за по-ефективно включване на индивидуализирания студент, който осъзнава предимствата му. Обучителният пакет е едновременно и достъпен, и гъвкав. Диалогът се осъществява на електронната „дъска“ във виртуална аудитория. Интеграцията с дигиталната медия предоставя уникални възможности и високо качество. „Скритият“ студент във виртуалната зала изпълнява само инструкциите и участва в електронни семинари.

Електронното обучение изисква високоскоростен Интернет и възможност студентите да се включат в него по всяко време. Преподавателят трябва да е много добре запознат с операционната система. Актуалните онлайн курсове се превърнаха в своеобразен айсберг най-вече при продължаващото и вътрешнофирменото обучение. Те възникнаха след дълги дискусии между специалистите по електронни технологии и преподавателите относно управлението на знанието. Водещата задача е как обикновеният курс да прерасне в компютърен.

Най-общо предимствата и недостатъците на електронното обучение са систематизирани в таблица 1.

4.2. Какво представлява смесеното (blended) обучение?

Трудно е да се предскаже бъдещето на електронното обучение. Пазарът на образователните услуги все още е в процес на развитие с множество неизвестни. Но през последните няколко години много интензивно започна да се дискутира въпросът за т.нар. смесено (комбинирано, хибридно) обучение.

Специалистите го определят по различен начин. Според някои то – по своята същност, представлява комбинация от съвременни приложения на педагогиката и начини на преподаване, която се осъществява чрез смесени визуални и физически ресурси. Комбинацията включва както технологично базирани материали, така и традиционни печатни учебници.

Според други автори съвременното използване на термина *смесено обучение* е тясно свързано с разпространението на високите технологии. В много страни то често изглежда като използване на ресурси, които комбинират електронното обучение с други образователни средства като елементи на самообучение.

Други автори (предимно от Северна Америка) използват понятието хибридно обучение, като те също имат предвид интегрирането между електронното обучение и традиционните методи. Двата основни фактора, които трябва да се отчетат, са времето, използвано за онлайн дейности, и необходимите технологии.

Според мен едно от най-адекватните определения е това на Heinze и Procter, според които „Смесеното обучение във висшето образование е обучение, което се подпомага от ефективна комбинация от различни методи за доставяне, модели на преподаване и стилове за обучение, и което се базира на открита комуникация между всички включени в процеса”.

Смесеното обучение дава много добра възможност за съчетаване на различни компоненти (таблица 2).

Изследване на Петет Дийн, проведено през 2006 г., доказва, че чрез предоставяне на няколко възможности за връзка между обучаемите и семинари в учебните зали, значително се повишава качеството на обучението. През 2006 г. в Бизнес училището на Харвард е установено, че студентите не само научават повече, когато към обучението им се добавят и онлайн семинари, но и взаимодействието между тях и удовлетвореността им от постигнатото също се повишават. През 2008 г. е разпространена бяла книга, в която се отчита, че по-бързото получаване на образователни резултати се

реализира от хора, които се обучават чрез комбинираната стратегия, която се оказва по-ефективна в сравнение със самообучението по електронен път.

4.3. Стратегии за създаване на комбинирано обучение

Комбинацията представлява интегрирана стратегия за предоставяне на обучение. Свободата на избор на компоненти при смесеното обучение надхвърля възможностите на аудиторията. Тези компоненти могат да бъдат формални и неформални, технологични и базирани на човешкия ресурс, независими и под формата на общуване. Таблица 3 показва възможностите на комбинираното обучение.

За съжаление все още няма определена рецепта за компонентите и относителното им тегло в учебителния микс. Едно е сигурно и това е, че целта определя емпиричните решения – така, както предизвикателствата се обединяват с целите на обучението. Естествено всички образователни институции търсят уникалното за тях съчетание

Таблица 2. Систематизиране на компонентите на смесеното обучение

Офлайн компоненти	Онлайн компоненти
Обучение на работното място – в работна среда	Онлайн четене на текстове – електронни учебници и симулации
Лични консултации с тютюр, инструктор или ментор	Е-тютюр, е-инструктор, е-ментор – пълна обратна връзка
Учебна зала – лекции, семинари, игри, конференции	Онлайн обучение – несинхронно e-mail, синхронно – чат, аудио- и видео конференции, Виртуална аудитория
Печатни учебни материали, вкл. учебници	Онлайн управление на обучението – създаване и поддържане на база данни
Електронни учебни материали – аудио касети, CD, DVD	Мрежата – бърз Интернет, специализирани уебсайтове
Разпространение на учебни материали по радио, телевизия, интерактивна телевизия	Мобилен обучение – лаптопи, PDA – устройства, мобилни телефони

Таблица 3. Основни компоненти и възможности на смесеното обучение

Формално присъствено обучение - Ръководена от инструктор аудитория - Семинари - Ръководене/наставяване - Обучение по време на работа	Неформално присъствено обучение - Колегиални взаимоотношения - Работни групи - Моделиране на роли
Виртуално общуване/синхронизирано - Клас за електронно обучение на живо - Електронен наставник/ръководител	Виртуално общуване/несинхронизирано - Електронна поща - Електронен бюлетин - Електронен регистър на услугите - Електронна група по интереси
Самообучение - Работни учебници - Модули за електронно обучение - Онлайн връзки с ресурси - Симулации - Сценарии - Видео и аудио CD/DVD-та - Онлайн самооценяване	Поддържаща работа - Подпомагащи системи - Печатни допълнителни материали - Обучителни бази данни - Документация - Поддържане/устройства за подпомагане при вземане на решения

между присъствено и електронно обучение. Кое в същност прави блендата силна и как да се избере правилният микс от методи за разпространение, за да се осигури преследваното качество на образованието? Може би формулирането на отговора трябва да започне от факта, че смесеното обучение е цялостен процес, а не изолирано събитие. То съчетава обучението с особеностите на околната среда, дава възможност за изява на широка гама от стилове.

Смесеното обучение оптимизира ресурсите. То дава своеобразен отговор на въпроса каква комбинация от средства и медии гарантира постигането на най-добър резултат при най-ниски инвестиции. Ключът към смесеното обучение е в избора на правилната комбинация от медии. За постигането на добър микс е много важно и създаването на т.нар. обкръжаващо електронно обучение, което включва и хора, които карат обучае-

мия да си създава по-голям интерес, и реална оценка на резултатите от е-обучението. Всеки вид медия има свои силни и слаби страни. За да бъде смесеното обучение по-силно, всяка медия следва да се разглежда като възможна опция.

4.4. Ще измести ли смесеното обучение електронното?

През последните няколко години занимаващите се с образователен мениджмънт са станали по-прагматични. Те използват технологично базираната медия предимно като помощно средство. Така например, след около две години изследване на смесеното обучение в повече от 300 компании, Берсин през 2008 г. доказва, че то измества електронното обучение. Изследването показва, че смесените програми са най-големият „удар“ в обучението, като при най-ниска цена се

получава образователна услуга, която удовлетворява едновременно проблема за скоростта, мащаба, влиянието и е опорна точка за електронното обучение, където то е подходящо, без да го стимулира за области, в които не е подходящо.

Така **смесеното обучение е „последната дума“ в образователния сектор**. То наистина е еволюция на електронното обучение в интегрираната програма на различните видове медии и в търсенето на оптимален начин за предоставяне на образователна услуга.

Оказа се, че електронното обучение не само че не може, но и не е необходимо да измести традиционното обучение, въпреки че цената на технологиите непрекъснато намалява. Виртуалните университети съществуват само в киберпространството, без да имат учебна сграда и факултети.

Точно чрез смесеното обучение се запълва този вакуум. Въпреки че в него има и нещо познато, то като че ли потвърждава максимата, че всичко старо е ново отново – но по-добро. А то е по-добро, защото чрез него се намалява чувството за изолация на участниците, характерно за електронното обучение; повишава се възможността за адаптация към нови условия; участниците могат да обменят мнения с различни хора; осъществява се живо взаимодействие между преподаватели и учаци, както и между самите обучаеми.

В заключение следва да се отбележи, че **пътят, извървян в продължение на три-**

надесет години от Университета за национално и световно стопанство в областта на дистанционното обучение, е ползотворен. Усилията на ръководството на Центъра за дистанционно обучение към УНСС, на участващите в него преподаватели и администратори трябва да се насочат към усъвършенстване и по-пълно използване на дистанционното и особено на комбинираното обучение – както при обучението в ОКС „магистър“, така и при това в ОКС „бакалавър“.

Литература

1. Galabov, B., V. Pavlova, V. Djambazov, Z. Dimitrova, Printed Materials: Experiences from the First Year of Phare Course Delivery in Bulgaria, Phare, Multi-Country Programme for Distance Education, Distance Learning News, Issue No. 8 – October 1998.
2. Gouli, E., A. Goroulou, K. Papanikolaou, M. Grigoriadou, COMPASS: An Adaptive Web-Based Concept Map Assessment Tool, Proceeding of the First International Conference on Concept Mapping, (Pamplona, Spain), 2004.
3. Kantor, Z., Z. Gingl, Virtual Instruments Perform Real Experiments in the Class, PTEE, 2008.
4. Kirchmer, M., E-business Process Networks – Successful Value Chains Through Standards, Journal of Enterprise Information Management, vol. 17 No 1, 2007. **ИИ**